

FORSBACKA HERRGÅRD

Antikvarisk medverkan vid renovering av den norra fasaden

Forsbacka herrgård
Forsbacka 20:9
Valbo socken
Gävle kommun
BM 60
Gävleborgs län
2023

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 9393–2021, 9395–2021
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Bostadsrättsföreningen Forsbacka herrgård

Forsbacka herrgård

Antikvarisk medverkan vid renovering av den norra fasaden

Forsbacka herrgård
Forsbacka 20:9
Valbo socken
Gävle kommun
BM 60
Gävleborgs län
2023

Rapport 2024:11
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2024

Omslagsbild: Forsbacka herrgård sedd från norr efter avslutade arbeten.

Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2023-10-06.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrea

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Historik och beskrivning.....	6
Orsaker till åtgärder.....	7
Utförda arbeten	9
Puts och avtäckningar	9
Fönster.....	15
Källor.....	17

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	9393–2021, 9395–2021
Länsstyrelsens beslutdatum:	2022-04-12, 2023-03-06
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	2022–82/310
Projektid:	maj – september 2023
Platsbesök:	2023-04-18 2023-05-30 2023-07-04 2023-10-06
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie
Beställare:	Bostadsrättsföreningen Forsbacka herrgård
Medverkande firmor:	Valbo Fasad entreprenad, Gävle Kossan o Kalven Bygg AB, Gävle
Materialleverantörer:	Weber Engwall & Claesson

Sammanfattning

Mellan maj till september 2023 har den norra fasaden på Forsbacka herrgård genomgått en omfattande renovering, till största del bestående av omputsning. Innan arbetena påbörjades uppvisade putsen på den norra sidan skador bestående av sprickbildning och flagade färgskikt. Efter provtagning av putsen visade det sig att den var helt uttjänt och att vidhäftningen mot underlaget i princip var obefintlig.

Putsarbetena är utförd av Valbo Fasad entreprenad, Gävle. Arbetena är utförda i enlighet med ett åtgärdsförslag framtaget av Weber, daterat 2018-09-21. I samband med att ställningen var rest renoverades även fönsterbågarna i de fyra vindskuporna och det stora lunettfönstret i frontonen. Fönsterrenoveringen är utförd av Kossan o Kalven Bygg AB, Gävle. När ställningen var riven renoverades också den rosafärgade sockeln.

Forsbacka herrgård är uppförd 1777 och fick sin nuvarande utformning vid en genomgripande renovering och ombyggnad 1913. År 1992 renoverades herrgården i samband med en ombyggnation till bostadsrätter. Fasaderna putsades med kalkbruk och avfärgades med kalkfärg. Forsbacka herrgård är byggnadsminne, BM 60.

Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg, 2022-04-12, dnr: 9393–2021 och 2023-03-06, dnr: 9395–2021. Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg anlätades för antikvarisk medverkan. Olsson har sammanställt föreliggande antikvariska slutrapport.

Antikvarisk slutbedömning

Fasadrenoveringen är utförd med hög kvalitet i enlighet med handlingarna. Läns museet Gävleborg godkänner de utförda arbetena ur antikvarisk aspekt.

Karta

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Forsbacka herrgård är inringad och den norra fasaden markeras med pilen.

Lagskydd

Fastigheten Forsbacka 20:9 är skyddad som byggnadsminne, BM 60, och omfattas därmed av bestämmelserna i Kulturmiljölagens 3:e kapitel.

Historik och beskrivning

Forsbacka herrgård uppfördes 1777 av ägaren till Forsbacka bruk, Johan Magnus af Nordin. Samtida med huvudbyggnaden är parken och under slutet av 1700-talet tillkom flera ekonomibyggnader och arbetarbostäder. Vid samma tid skedde en omdaning av parken. Från 1801 finns ritningar från vilka af Nordin några år senare lät bygga om herrgården. Byggnaden gick från en rokokokaraktär till en stramare stil efter gustaviansk förebild. Efter en period av ägobyten skedde en genomgripande renovering av herrgården 1913. Syftet med denna renovering var att till stor del återställa herrgården till dess ursprungliga utformning.

Den nuvarande exteriöra utformningen, planlösning samt flera ytskikt i herrgården är bevarade från 1913. Under 1992 renoverades herrgården i samband med en ombyggnation till bostadsrätter. Fasaderna putsades med kalkbruk och avfärgades med kalkfärg. Detta omfattande projekt finns sammanställt av Läns museet Gävleborg i rapport nr 1997:09 – *Forsbacka herrgård, Antikvarisk kontroll vid restaurering av herrgårdsbyggnad, flyglar, orangeri och stall i samband med ombyggnad till bostadsrätter, 1992.*

Orsaker till åtgärder

Den norra fasadens puts uppvisade omfattande sprickbildning och ytskikten släppte på flera ställen. Inför framtagande av åtgärdsbeskrivningen tog Weber flera prover på putsen för analys av den. Resultaten visade att kalkputsen från 1992 var uttjänt och att det inte längre var möjligt att renovera fasaden med kvarvarande puts. Den rosafärgade sockeln uppvisade också skador i form av putsbortfall och bomputs, men putsen bedömdes inte uttjänt.

Det framkom att plåtlisten som löpte ovanför bottenplanet på den norra fasaden hade för nätta mått och saknade uppdrag mot putsen, till skillnad mot plåtlisterna i samma läge på de övriga tre sidorna. Dessa är i sen tid bytta till kraftigare språng och med uppdrag mot fasaderna.

Fönsterbågarna i de fyra takkuporna var i behov av renovering, liksom det stora lunettfönstret i frontonen.

*Figur 2. Forsbacka herrgård sedd från norr innan påbörjade arbeten med den norra fasaden.
Foto: Ulrika Olsson, 2021-09-28.*

Figur 3. Under pågående arbeten. Här syns det nordöstra hörnet och två olika utföranden på plåtlist över bottenplan. Listen till höger var den som satt på den norra fasaden innan den nu aktuella renoveringen. Foto: Ulrika Olsson, 2023-04-18.

Figur 4. Fönsterbågarna i två av takkuporna innan påbörjad fönsterrenovering. Foto: Ulrika Olsson, 2023-04-18.

Utförda arbeten

Puts och avtäckningar

Listverk och dess profiler mättes upp och ritades av. All befintlig puts på den norra fasaden, förutom den profilerade takfoten, knackades ner. Till detta arbete behövdes ingen bilningsmaskin då all puts släppte i princip av sig själv, vilket blev ett tydligt bevis på hur dålig vidhäftning putsytorna hade haft mot underlaget.

Rötskadade delar i panelen lagades i med nytt virke. Lagningar har bara varit nödvändigt på mindre ytor - panel och underliggande timmerstomme var i det stora hela i gott skick.

Figur 5. Putsen är nerknackad, en mindre trälagning syns under fönstret. Plåtlisten är ännu inte bytt. Foto: Ulrika Olsson, 2023-04-18.

Figur 6. Takfotens puts bedömdes vara i sådant skick att den var möjlig att renovera. Foto: Ulrika Olsson, 2023-04-18.

Figur 7. Under pågående arbeten. Lunettfönstret i frontonen. Här syns att den profilerade takfoten kunde renoveras utan att den till fullo behövde knackas ner. Foto: Ulrika Olsson, 2023-04-18.

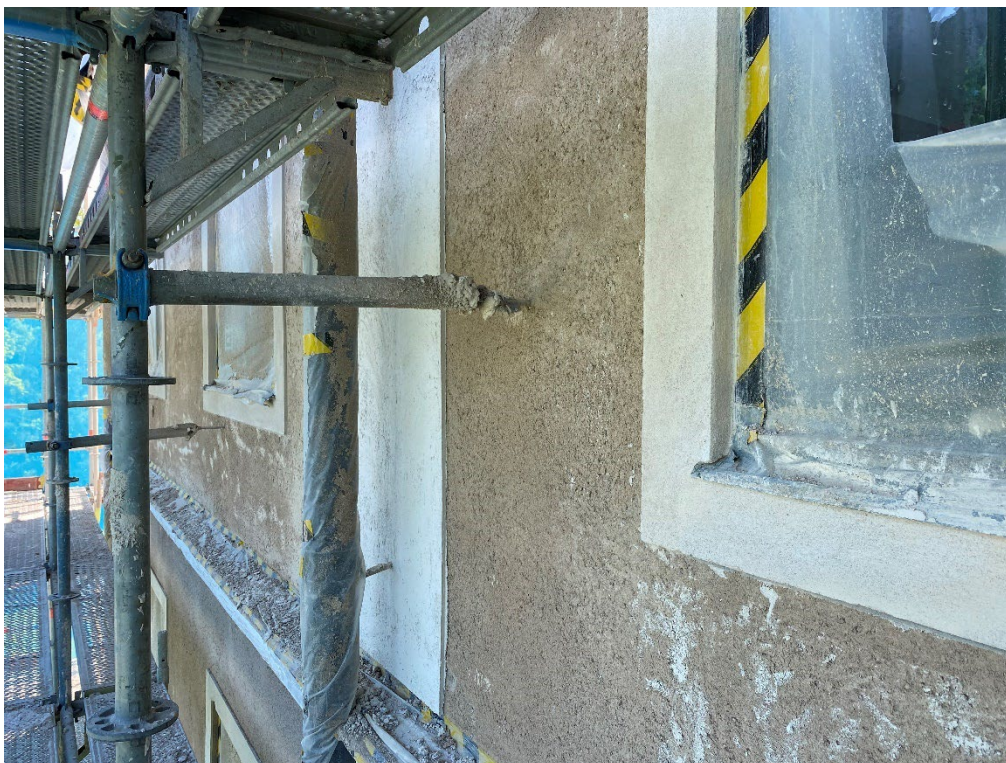
*Figur 8. Under pågående arbeten. Bottenvåningens murade stomme är frilagd från spritputsen.
Foto: Ulrika Olsson, 2023-04-18.*

De putsrena träytorna behandlades med Benac 50 för att motverka framtida rötangrepp. Plåtlisten ovanför bottenplan har bytts ut till en ny list med samma utformning som listerna på herrgårdens övriga tre fasader. Det innebär ett uppdrag mot fasaden på omkring 3 cm. På träytorna kläddes en förhydringspapp av fabrikat Vesta pro AC350 och på denna en vassmatta, som underlag för putsen.

Den nya putsen består av tre utstockningslager utförda med Cal 159 hydrauliskt kalkbruk med grovutfyllnad på 6 mm, från Weber. Ytorna är rivna med spikbrädor. Finstockning är utförd med Cal 142 kalkbruk från Weber. Till de spritputsade ytorna, direkt ovanför sockeln, har använts rund ballast. Putsarbetena har utförts i enlighet med anvisningar från Weber. Avfärgning har utförts med Weber ca 246 kalkfärg våt i två skikt som har kvastats in i underlaget med plafondpensel. Den profilerade takfotens befintliga puts har slipats och renoverats med finputs och slutligen avfärgats likt fasaderna. Putsarbetena är utförda med nätad ställning, för att undvika allt för stark solexponering.

Figur 9. Omputsning pågår. Här syns också den rosafärgade sockeln innan påbörjad renovering. Foto: Ulrika Olsson, 2023-05-30.

*Figur 10. Omputsning pågår. Fönstrens omfattningar liksom pilastrarna, är färdigställda.
Foto: Ulrika Olsson, 2023-05-30.*

*Figur 11 och 12. De nyputsade ytorna vid slutbesiktningen. Alla slätputsade partier är vita medan den spritputsade bottenväningen har en ljus grå kulör.
Foto: Ulrika Olsson, 2023-07-04.*

*Figur 13. Ny utformning på plåtlisten som löper mellan bottenvåningens spritputs och ovanliggande slätputs. Den nya listen har ett högre uppdrag mot putsen.
Foto: Ulrika Olsson, 2023-07-04.*

När ställningen var nertagen renoverades också sockeln på den norra sidan. Detta arbete låg dock inte med i de ursprungliga handlingarna, men kunde utföras efter avstämning med Länsstyrelsen Gävleborg. Till skillnad mot fasadputsen var sockelns puts möjlig att renovera. Bomputs knackades bort, ytorna tvättades innan skador lagades upp med KC-bruk Weber 122. Avfärgning har utförts med KC-färg Weber 244.

Fasaden är avfärgad i enlighet med kulörerna som herrgården gavs vid renoveringen 1992. Dessa är hämtade från den färgsättning som herrgården gavs vid 1913 års genomgripande renovering. Den exteriöra färgsättningen bygger på Per Mattssons färgdokumentation som finns presenterad i den antikvariska slutrapporten från 1992.

Slätputsade ytor: NCS 0500, vit

Spritputsade ytor: NCS 1502-Y, ljus grå

Sockel: NCS 2030-Y70R, gulröd

Figur 14. Sockeln är färdigrenoverad. Foto: Ulrika Olsson, 2023-10-06.

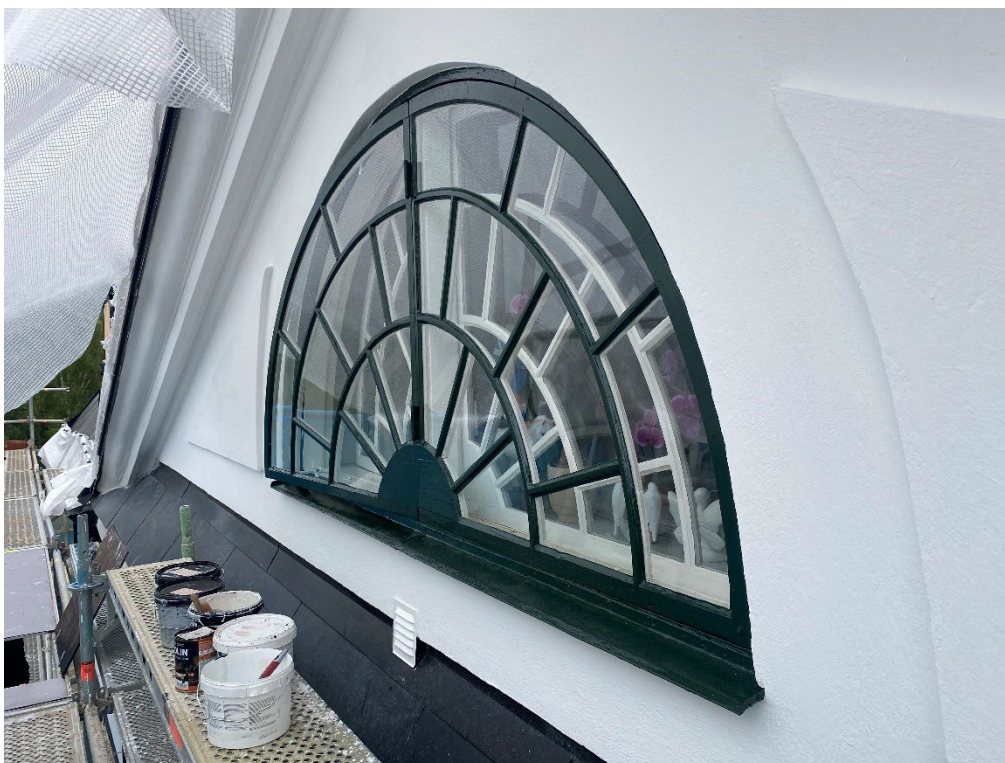
Fönster

I samband med att ställningen var rest vid den norra fasaden renoverades ytterbågarna i de fyra vindskuporna. Dessa fönsterbågar är småspröjsade och vitmålade. Renovering utfördes även på det stora grönmålade lunettfönstret i frontonen.

Fönsterbågar och karmar har skrapats rena på löst sittande färg. En karmöverbåge och två karmbottenstycken har bytts till nytt virke. Inga åtgärder behövdes på fönsterbågarnas kitt. Vindskupornas fönsterbågar är målade med linoljefärg från Engwall & Claesson i kulör NCS 1050-Y, vit. Det stora lunettfönstret är målat med linoljefärg från Engwall & Claesson i kulör 8010-G10Y, mörkt grön.

Figur 15 och 16. Under pågående renovering av fönsterbågarna i takkuporna. Tre av fyra fönsterenheter är färdigställda. Foto: Ulrika Olsson, 2023-07-04.

Figur 17. Lunettfönstret i frontonen efter renovering. Foto: Ulrika Olsson, 2023-07-04.

Figur 18. Forsbacka herrgård sedd från norr efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2023-10-06.

Källor

Göllas, Mimmi (1997). Forsbacka Herrgård, Antikvarisk medverkan vid restaurering av herrgårdsbyggnad, flyglar, orangeri och stall i samband med ombyggnad till bostadsrätter, Forsbacka 20:9, Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland 1992. Rapport 1997:09

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

